

भारतातील मृत होत चाललेल्या आणि कमी

साहिती असलेल्या भाषा

विजयालक्ष्मी विजय देवगोजी

संशोधक आणि साहित्यिक, लांजा. रत्नागिरी.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18333306>

ABSTRACT:

प्रस्तुत शोधनिबंधात जागतिकीकरण, औद्योगिकीकरण आणि प्रमुख भाषांच्या वर्चस्वामुळे भारतातील मृतप्राय होत चाललेल्या व कमी ज्ञात भाषांचा आढावा घेण्यात आला आहे. युनेस्को आणि PLSI च्या आकडेवारीच्या आधारे, देशातील अनेक आदिवासी व बोलीभाषा नष्ट होण्याच्या मार्गावर असल्याचे यात स्पष्ट केले आहे. या निबंधात प्रामुख्याने इरूला, कुडमाली, टोटो, धिमाल, हो आणि मगही या भाषांचे भौगोलिक स्थान, वैशिष्ट्ये आणि त्यांच्या न्हासाची कारणे चर्चिली आहेत. स्थलांतर, रोजगार, शिक्षणातील प्रस्थापित भाषांचा वापर आणि नवीन पिढीची अनास्था यामुळे या भाषा कशा धोक्यात आल्या आहेत, याचे विश्लेषण केले आहे. भाषा आणि संस्कृती टिकवण्यासाठी तातडीने दस्तावेजीकरण आणि संवर्धनाची गरज यातून अधोरेखित करण्यात आली आहे.

KEYWORDS:

मृतप्राय भाषा, आदिवासी संस्कृती, भाषिक दस्तावेजीकरण, इरूला, टोटो.

प्रस्तावना:

जागतिकीकरण, औद्योगिकीकरण, शैक्षणिक क्षेत्रातील प्रगती इत्यादी गोष्टींमुळे समाजातील अनेक गोष्टींवर परिणाम होताना दिसतो. त्याचाच एक भाग म्हणून अनेक भाषादेखील मृतप्राय होण्याच्या धोक्याच्या परिस्थितीत आलेल्या आहेत. डोंगराळ भागात राहणारा आदिवासी समाज, भटके समाज शासनाच्या अनेक धोरणांमुळे हळूहळू शिक्षण घेऊन समाजाच्या मुख्य प्रवाहात मिसळताना हे समाज आपली भाषा विसरत जाताना आढळतात. प्रस्थापित समाजात स्वतःची भाषा बोलण्यात तरुण पिढी संकोचते, लज्जित होते. नोकरी, शिक्षण इत्यादी ठिकाणी त्या त्या प्रदेशातील प्रस्थापित भाषा, इंग्रजी आणि हिंदीचा मोठ्या प्रमाणातील वापर यामुळे अनेक भाषा लुप्त होत आहेत. केवळ काही शेकडा किंवा हजार लोक मातृभाषा बोलताना आढळतात.

घरातील वृद्ध मंडळींकडून तरुण पिढीवर आपल्या भाषेची सक्ती होताना दिसत नाही. परिणामी, ही पिढीदेखील नष्ट झाल्यावर त्यांच्याबरोबर या भाषाही नष्ट होण्याचा फार मोठा धोका उभा ठाकला आहे. भारतामधील कमी बोलल्या जाणाऱ्या आणि मृत भाषेच्या धोक्यात असणाऱ्या भाषा कोणकोणत्या आहेत व त्याची कारणे 'युनेस्को'ने जाहीर केलेल्या धोक्याच्या पातळीत समाविष्ट केली आहेत, हे सदर शोधनिबंधातून पाहिले जाणार आहे.

उद्देश:

भारतातील मृत होऊ पाहणाऱ्या भाषा पुढीलप्रमाणे आढळून येतात. यामध्ये गोरूम, मंडेली, शेरदुकपेन, सिंगफो, ताराओ, भूमिज, गढवाली, अंदमान निकोबार बेटावरील ग्रेट अंडमानीज, जरावा, ओंगे, शोम्पेन यांसारख्या भाषांबरोबरच चकलीया, तोडा, इरूला, कुडमाली, टोटो, धिमाल, हो, मगही इ. भाषांचा समावेश आहे.

वरील धोक्याच्या पातळीवर असलेल्या भारतीय भाषांपैकी इरूला, कुडमाली, टोटो, हो, धिमाल, मगही या भाषांचा सविस्तर अभ्यास सदर शोधनिबंधातून केला जाणार आहे.

विषय विवेचन:

भाषा हा संस्कृतीचा प्राण असतो आणि जेव्हा भाषा मृत होत जातात, तेव्हा संस्कृतीसुद्धा लुप्त होत जाते. रोज एक नवीन तंत्रज्ञान, नवीन भाषा घेऊन सामोरे येत आहे. जागतिकीकरणामुळे तंत्रज्ञान आणि संस्कृती यांमध्ये संघर्ष निर्माण होताना दिसत आहे. या संघर्षामुळेच भाषांच्या अस्तित्वाचा प्रश्नदेखील गंभीर रूप घेऊन उभा ठाकलेला आढळतो.

People's Linguistic Survey Institute (PLSI) चे डॉ. गणेश देवी म्हणतात, "२०११ पासून दोन वर्षे ही पाहणी करण्यात आली, यांपैकी ७८० भाषा आढळून आल्या. १०० भाषांचा अंदाज आम्हाला लावता आला नाही. त्या गृहीत धरून ८८० भाषा होतात. उर्वरित भाषा काळाच्या पोटात गडप झाल्या, हे मोठे नुकसान आहे. देशभर पसरलेल्या भटक्या जमातीकडून या भाषा बोलल्या जात होत्या. या जमाती जिवंत असतील, तर केवळ तीन ते चार टक्के म्हणजेच सुमारे पाच कोटी लोक त्या भाषा बोलत असाव्यात." त्यांच्या या मतानुसार, सध्या भारतात ७८० भाषा बोलल्या जात असून, ६० भाषांच्या लिपी अस्तित्वात आहेत. 'युनेस्को'च्या मते, भारतातील १९७ भाषा धोक्यात

असून, त्यांपैकी अंदामान निकोबार प्रदेशातील ११ अत्यंत धोक्यात, ८१ असुरक्षित, ६३ निश्चित धोक्यात, ४२ गंभीरपणे धोक्यात असून, पाच भाषा आधीच नष्ट झालेल्या आहेत. १९६१ नंतर भारतातील २० टक्के भाषा नामशेष झाल्याचे वास्तव भाषा संशोधन व प्रकाशन केंद्राने जाहीर केलेल्या अभ्यासातून समोर आलेले आहे.

केरळ प्रांतातील कुक्कनम परिसरातील दुर्गम भागात राहणाऱ्या आदिवासी समुदायांची 'मधिका' ही मातृभाषा असून, जिला लिपी नाही व जिच्यामध्ये तेलुगु, तुळू, कन्नड, मल्याळम इत्यादी भाषांचे मिश्रण आहे. ही भाषा बोलणारे केवळ दोन लोक उपलब्ध आहेत.

दिनांक १७, १८, १९ डिसेंबर २०२५ या तीन दिवशी मदुराई येथील कामराज विद्यापीठात भरलेल्या परिषदेस सिंगापूर, लखनऊ, झारखंड, केरळ, आंध्र प्रदेश, कर्नाटक, बिहार, महाराष्ट्र, पश्चिम बंगाल आदी राज्यांतून व आभासी माध्यमाद्वारे अमेरिकेतील अनेक भाषाशास्त्र विद्वान व संशोधक विद्यार्थ्यांची उपस्थिती होती. परिसंवादात भारतातील आणि जगातील मृत होत जाणाऱ्या भाषांविषयी सखोल चर्चा होऊन या भाषांचे संरक्षण व संवर्धन अद्यापपर्यंत कशा रीतीने झालेले आहे आणि यापुढे कसे होणे गरजेचे आहे, याविषयी ऊहापोह करण्यात आला; त्याचप्रमाणे दस्तावेजीकरण कशाप्रकारे होणे गरजेचे आहे, याविषयीची सखोल माहिती प्रो. अलेक्झांडर कूप यांनी दिली. यावेळी चर्चेत आलेल्या आणि सादर केल्या गेलेल्या अनेक शोधनिबंधांतील मृत होत चाललेल्या भाषांविषयीचा घेतलेला आढावा सादर शोधनिबंधातून सादर केला आहे.

इरूला:

दक्षिण भारतात तामिळनाडू, कर्नाटक राज्य आणि केरळच्या निलगिरी पर्वतरांगांच्या परिसरात 'इरूलार' आदिवासींकडून बोलली जाणारी भाषा म्हणजे 'इरूला' भाषा होय. द्रविड भाषा कुटुंबात असलेली ही भाषा तमिळीशी खूप जवळची असून, ती तमिळ लिपीत लिहिली जाते. ही जमात इरुलिगा, सोळीगरू, एरूकला, इरावा, इरुलन, इल्लीगरू, कडू पुजारी व तीरकामठाधारी या नावांनी ओळखली जाते. 'इरूला'चा अर्थ अंधार, त्या अंधाराप्रमाणे अत्यंत काळे, बुटके, अरुंद छातीचे व कुरळ्या केसांचे लोक असून, त्यांचे वास्तव्य खेड्यात व जंगलात असते. खेड्यात राहणारे लोक शेती व मोलमजुरी करतात, तर जंगलात राहणारे मध, मेण, शिकेकाई, पत्रावळी, औषधी वनस्पती इत्यादींची विक्री करतात. या समुदायातील लोक गाई, म्हशीचे मांस

सोडून इतर सर्व मांस खातात. त्याचप्रमाणे उंदीर, पंख आलेल्या मुंग्या, वाळवी हेदेखील त्यांचे अन्न आहे. कमीत कमी कपडे वापरणारे इरुला पुरुष कमरेला फक्त लंगोट घालतात आणि स्त्रियांच्या कमरेवरील भाग उघडाच असतो. तामिळनाडू राज्यातील हा सर्वांत मोठा आदिवासी समुदाय असून, विषारी साप पकडणे व सापांच्या विषाबद्दलचे ज्ञान याविषयी प्रसिद्ध आहे. सापाच्या खुणा, वास व विषा यांवरून हे लोक साप पकडतात. त्याचे विष काढतात व सोडून देतात. भारतात अँटिव्हेनम बनविण्यासाठी लागणाऱ्या विषापैकी ८० टक्के विष ही जमात पुरविते. हे लोक धार्मिकदृष्ट्या सर्वेश्वरवादी असून, मानव व वस्तूंमध्ये आत्मा असल्याचे मानतात. कन्नियाम्मा कुमारी देवी ही त्यांची देवता असून, ती नागाशी जोडली गेली आहे. २०११ च्या सर्वेक्षणानुसार सध्या ११,८७० इरुला भाषक असून, सध्या मल्लयाळी व तमिळी भाषांच्या प्रभावामुळे तसेच शिक्षणात आणि इतर माध्यमांतून या भाषेचा वापर अत्यंत कमी झाल्याने 'युनेस्को'ने या भाषेला धोक्यात आलेल्या भाषांच्या यादीत समाविष्ट केले आहे. भाषेसोबतच औषधी वनस्पतींचे व सापांच्या विषाचे ज्ञान, मौखिक परंपरेचे ज्ञान यांचे अस्तित्व टिकविण्यासाठी या भाषेचे दस्तावेजीकरण करणे व तिला राष्ट्रीय भाषांच्या प्रवाहात आणणे अत्यंत गरजेचे आहे, असा इशारा Criterion या स्रोताने दिला आहे.

कुडमाली:

भारताच्या ईशान्य भागात ३७,००० भाषक असणारी आणि 'कुडमी' समुदायाकडून बोलली जाणारी 'कुडमाली' भाषा बिहार, पश्चिम बंगालचा काही प्रांत म्हणजेच बोकुरा, माल्दा, मिदनापूर, नादिया व पुरुलिया येथे तसेच आसाम राज्याच्या दारंग, गोलाघाट, जोरहाट व सोनिदपूर जिल्हा, झारखंड राज्याच्या पूर्वेस, ओरिसातील केओंजार, मयूरभंज, सुंदरगड जिल्हा येथे आढळते. ही भाषा इंडो-आर्यन भाषा कुळातील आहे. ही भाषा इंडो-आर्यन असली तरी तिच्यात काही वैशिष्ट्ये आहेत, जसे की शब्दकोश, व्याकरणात्मक मार्कर इत्यादी जे इंडो-आर्यन किंवा द्रविडीयन भाषेत उपलब्ध नाहीत. या भाषेला कुडमाली, बेदीया, धारूआ, खोट्टा, कुरमाळी थार, कुरुमाली असेही म्हणतात. पश्चिम बंगालमधील कुडमाली लोक स्वतःला कुडमाली भाषिक म्हणून घेत त्यांच्या वांशिक ओळखीचा भाग असे समजतात. ही भाषा पंचपरगनीया, मगही आणि सादरीशी जवळीक साधत ओडिया, बंगाली व हिंदीशी संबंधित आहे. झारखंडमध्ये देवनागरी लिपी, ओडियामध्ये ओडिया लिपी व पश्चिम बंगाल येथे बंगाली लिपीत लिहिल्या जाणाऱ्या

कुडमाली भाषेसाठी जयंत कुमार महाता यांनी १९८६ मध्ये 'चिसोई' नावाची वर्णमाला शोधून काढली, जी पश्चिम बंगालमध्ये मर्यादित प्रमाणात वापरली जाते. ३,११,१७५ कुडमाली थार व २,४४,९१४ पंचपरगनीया भाषक असणाऱ्या या कुडमालीच्या बोली असून, २०११ च्या सर्वेक्षणानुसार ५,५५,४६५ कुडमाली भाषक असणारी ही भाषा पूर्व भारतात बोलणाऱ्या बिहारी भाषा गटाशी संबंधित आहे. कुडमालीवर बंगाली भाषेचा मोठा प्रभाव आहे. पिढ्यान्पिढ्या तोंडी बोलल्या जाणाऱ्या या भाषेचे उच्चार वेगवेगळे आहेत. मात्र, भाषकांच्या प्रादेशिक आधारावर वर्गीकरण करता येऊ शकते. उदा. सिंहभूम, धालभूम, रांची, मानभूम, मयूरभंज हे प्रमुख प्रादेशिक प्रकार असून, उत्तर ओडिसात बंगाली आणि ओडिया यांचे मिश्रण आहे. तसेच बंगालमध्ये दीर्घकाळ वसाहत असल्यामुळे त्यांची भाषा बंगालच्या मानभूमी बोलीकडे सरकत आहे, जेथे ही भाषा कुडमी जातीच्या लोकांद्वारे बोलली जाते. सध्या ही भाषा Expanded Graded Intergenerational Disruption Scale (EGIDS) च्या 6b धोकादायक पातळीवर असून, 'युनेस्को'ने भाषा धोक्याच्या श्रेणी पातळीवर असुरक्षित व निश्चितपणे धोक्यात असणारी भाषा म्हणून घोषित केली आहे.

टोटो:

टोटो ही अल्पसंख्याक भाषा तिबेटो-बर्मन भाषा कुटुंबातील असून, नेपाळचा सीमावर्ती भाग व भारताच्या पश्चिम बंगालमधील अलिपूरद्वार जिल्ह्यातील टोटोपारा या गावात टोटो जमातीच्या लोकांकडून बोलली जाणारी भाषा आहे. या भाषेचे पूर्व व पश्चिम असे दोन मुख्य बोली प्रकार असून, सहा स्वर व १९ व्यंजने समाविष्ट असलेली व २०२५ च्या सर्वेक्षणानुसार केवळ सोळाशे भाषक असणारी टोटो ही भाषा, बंगाली व नेपाळी यांसारख्या मोठ्या भाषांच्या प्रभावामुळे सध्या लुप्त होण्याच्या मार्गावर आहे. आणि म्हणूनच ही भाषा Critically Endangered म्हणून घोषित केली गेली आहे. याची कारणे पाहू जाता, फक्त वृद्ध लोकांकडून बोलल्या जाणाऱ्या आणि पिढीजात प्रसारणाच्या अपयशामुळे या भाषेने नेपाळी व बंगाली या प्राथमिक संपर्क भाषेतून लक्षणीय शब्दावली उसनी घेतली आहे. गरिबीमुळे रोजगारासाठी शहरी भागात स्थलांतर झाल्यामुळे कौटुंबिक आणि सामुदायिक क्षेत्रात भाषेचा वापर कमी होणे, अंतर्विवाह, भाषा बोलण्याविषयी लाज वाटणे, भाषेला अधिकृत दर्जा नसणे या कारणांबरोबरच व्यापार, प्रशासन व आंतरजातीय संभाषणात नेपाळी

शब्दांचे वर्चस्व जाणवते. पश्चिम बंगालमध्ये टोटो समुदाय बाजारपेठ, शाळा, दैनंदिन गोष्टी, शेती, घरगुती वस्तू व प्रशासनात बंगाली भाषेचा वापर करतो. तरुणांमध्ये नेपाळी व बंगाली शब्दांचा वापर वाढल्यामुळे मूळ 'टोटो' शब्दकोश कमकुवत झाला. या भाषेला लिपी नसून, ही तोंडी स्वरूपात आहे, त्यामुळे भाषेसाठी अनेक लोक नेपाळमध्ये देवनागरी व भारतात बंगाली लिपीचा वापर करतात. भाषाशास्त्रज्ञांकडून बंगाली किंवा लॅटिनसारख्या लिपीमध्ये लिप्यंतरण होते. मात्र, धनराम टोटो यांनी २०१५ मध्ये ३३ अक्षरी 'धम लिपी' विकसित केली. यासाठी २०२३ मध्ये त्यांना 'पद्मश्री'देखील मिळाली होती. भाषा जतन करण्यासाठी टोटो, बंगाली व इंग्रजी अशा त्रिभाषेचा शब्दकोश तयार करण्यात आला आहे.

धिमाल:

इंडो-आर्यन भाषा कुटुंबातील 'धिमाल' ही पूर्व नेपाळच्या दक्षिण तराईमध्ये मोरांग, झापा, सुनसरी जिल्ह्यात व भारतातील पूर्व सिक्कीम, पश्चिम बंगाल, दार्जिलिंग येथे बोलली जाणारी भाषा आहे. झापा जिल्ह्यातील कनकाई नदीमुळे पूर्व आणि पश्चिम बोली अशा वेगळ्या भाषा तयार झाल्या आहेत. अनुनासिकतेनुसार १६ स्वर व ३१ व्यंजनांशिवाय इतरही व्यंजने असलेली आणि देवनागरीत लिप्यंतर केली जाणारी ही भाषा 'धिमाल' समुदायाकडून बोलली जाते. हा समुदाय हिंदू देव-देवतांचे पूजन करणारा असून, पार्वती या देवतेला बंगाली उच्चारानुसार पारबोती असे संबोधतो. वनक्षेत्र झपाट्याने नष्ट झाल्यामुळे धिमाल समुदाय विस्थापित झाला आणि विशिष्ट कौशल्य व जमीन नसलेल्या अर्थव्यवस्थेत ढकलला गेला. नेपाळी, बंगाली व हिंदी भाषेचा मोठा प्रभाव व पिढीजातपणाने मुलांना आपली भाषा शिकविणे बंद झाल्यामुळे सध्या ही भाषा मृत होण्याच्या मार्गावर आहे.

भाषिकदृष्ट्या टोटो व धिमाल या दोन्ही भाषा एकमेकींशी खूप जवळच्या असून, त्यांना एकत्र 'धिमालिश' भाषा असेही म्हटले जाते.

हो:

ऑस्ट्रो-आर्यन भाषा कुटुंबातील मुंडा शाखेची 'हो' ही भाषा भारताच्या छत्तीसगड, आसाम, झारखंड (कोल्हन क्षेत्र), ओडिसा, पश्चिम बंगाल या राज्यातील मुंडा, हो, कोल व संथाली या आदिवासी समुदायाकडून बोलली जाते. 'हो' याचा 'मानव' असा अर्थ असणारी ही भाषा 'बिहार हो' व 'लंका कोल' या नावानेदेखील परिचित आहे.

२००१ च्या सर्वेक्षणानुसार सुमारे दीड लाख लोक ही भाषा बोलतात. शिक्षण व रेडिओ प्रसारणात वापर होणाऱ्या या भाषेत लिहिण्यासाठी ओडिया, देवनागरी व लॅटिन भाषेतील लिपी वापरण्याबरोबरच त्यांच्या स्वतःच्या 'वारंग क्षिती' या लिपीचा वापर केला जातो, जी लाकोबोदरा यांनी तयार केली आहे. या लिपीमध्ये मोठे कॅपिटल अक्षर व लहान स्मॉल अक्षर अशा प्रकारात ३१ अक्षरे असून, स्वर व व्यंजने यांचा समावेश असलेली ही लिपी 'हो' भाषेपुरतीच मर्यादित आहे. वारंग क्षितीमध्ये प्रथमारंभी 'ओम ॐ' हे पवित्र अक्षर दिलेले असते. मात्र, त्याचा समावेश लिपीतील ३१ अक्षरांमध्ये केला जात नाही. झारखंडमध्ये द्वितीय भाषेचा दर्जा असणारी ही भाषा शास्त्रज्ञांच्या मतानुसार, जागतिकीकरणामुळे भाषेचा मर्यादित वापर होत असल्याने ती सध्या नामशेष होण्याच्या मार्गावर आहे. 'हो' भाषा पारंपरिकरीत्या मुलांना शिकविली जात नाही, तसेच बोलणाऱ्यांची कमी होणारी संख्या, जागतिकीकरण व सांस्कृतिक बदलामुळे वाढत जाणारा स्थानिक भाषेवरचा दबाव यामुळे लुप्त होऊ पाहणाऱ्या या भाषेच्या संवर्धनासाठी स्थानिक समुदाय व सरकारच्या प्रयत्नांची गरज आहे.

मगही:

लोकगीते व कथांची समृद्ध आणि जुनी परंपरा असलेली ही भाषा इंडो-आर्यन भाषा कुळातील असून, 'मगधी' या नावानेही प्रचलित आहे. बिहार, झारखंड, पश्चिम बंगाल, ओडिसाचा काही प्रदेश व नेपाळच्या तराई प्रदेशात सदर भाषा बोलली जाते. ती प्राचीन मगध साम्राज्याची भाषा असून, गौतम बुद्धांची मातृभाषा असलेली 'मगही' भाषा हिंदी, मैथिली आणि भोजपुरीशी साधर्म्य असणारी आहे. 'मगही' हा शब्द प्राचीन मगधी प्राकृत भाषेतून आला आहे. त्याचे एक कोटी सत्तावीस लाख भाषक असले, तरी भारतामध्ये या भाषेला घटनात्मक मान्यता नाही. अनेक बोली असलेल्या मगही भाषेची जुनी कैथी लिपी होती. परंतु, वापरात मात्र देवनागरी लिपी, तर काही प्रदेशात बंगाली व ओडिया लिपी वापरली जाते. नवीन पिढी हिंदी, इंग्रजी किंवा इतर भाषा बोलते, त्यामुळे या भाषेचा वापर अत्यंत कमी प्रमाणात होतो. इंटरनेट, तंत्रज्ञान, शिक्षण, नोकरी या क्षेत्रांतही हिंदी आणि इंग्रजी यांसारख्या मोठ्या भाषेचाच वापर करण्यात येतो, त्यामुळे 'मगही'चे स्थान कमी होत आहे. संयुक्त राष्ट्रांच्या Indigenous Language मोहिमेचा एक भाग म्हणून जगभरातील अनेक भाषा वाचविण्याचा प्रयत्न सुरू आहे, ज्यात मगही भाषादेखील समाविष्ट आहे. धोक्यात असणाऱ्या या भाषेचा

भाषिक वारसा टिकवून ठेवण्यासाठी तिचे संवर्धन आणि पुनरुज्जीवन करण्याचे प्रयत्न केले जात आहेत.

समारोप:

दिवसेंदिवस वाढत जाणारे नवीन तंत्रज्ञान, जागतिकीकरण, औद्योगिकीकरण, शैक्षणिक धोरण यांमुळे अनेक संस्कृतींमध्ये बदल होत जाऊन त्या संस्कृतीतील भाषा धोक्यात आलेल्या आहेत किंवा मृत तरी झालेल्या आहेत. या भाषा टिकवायच्या असतील, तर तंत्रज्ञानाचा वापर करून शासन आणि समुदायातर्फे भाषांचे संवर्धन व दस्तावेजीकरण अत्यंत गरजेचे आहे.

बीजशब्द:

मधिका, तोडा, इरूला, कन्नियाम्मा, कुडमाली, चिसोई, पंचपरगणिया, टोटो, धम लिपी, धिमालिश, हो, मगही, कैथी लिपी, वारंगक्षिती.

निष्कर्ष:

1. नवीन शैक्षणिक धोरण, जागतिकीकरण आणि औद्योगिकीकरण यांचा मातृभाषेवर परिणाम.
2. 'युनेस्को'ने जाहीर केलेल्या धोकादायक भाषांच्या यादीमध्ये भारतातील १९७ भाषा धोक्यात.
3. केरळमधील कुक्कनम प्रांतातील 'मधिका' भाषा बोलणारे केवळ दोन लोक उपलब्ध.
4. तामिळनाडू, कर्नाटक, केरळ या प्रांतातील केवळ ११,८७० इरूला भाषिक आदिवासी उपलब्ध.
5. कुडमी जातीच्या लोकांद्वारे बोलली जाणारी 'कुडमाली' भाषा '६ बी' या धोक्याच्या पातळीवरील भाषा म्हणून घोषित.
6. शैक्षणिक व नोकरीच्या ठिकाणी सर्वत्र प्रमुख भाषांबरोबरच इंग्रजी व हिंदी या भाषांचा वाढता वापर.
7. पाश्चात्य संस्कृतीमुळे मातृभाषेविषयी आपुलकी कमी होणे.
8. नोकरी व्यवसायानिमित्त शहराकडे स्थलांतरामुळे दैनंदिन व्यवहारात प्रमुख भाषेचा जास्त उपयोग.
9. मातृभाषा बोलण्याविषयी तरुण पिढीला वाटणारी लाज आणि संकोच.
10. पारंपरिकरीत्या घरातील वृद्ध व्यक्तींनी न शिकविली गेल्याने लुप्त होत जाणारी मातृभाषा.

11. संयुक्त राष्ट्रांच्या Indigenous Language मोहिमेचा भाग म्हणून अनेक भाषांचे संवर्धन व केले जाणारे पुनरुज्जीवन.

संदर्भ:

1. 13th International Conference cum Workshop on Endangered and Lesser Known Languages. Kamraj University Madurai, 17/18/19 December 2025.
2. १३ वी आंतरराष्ट्रीय परिषद आणि कार्यशाळा : (कमी ज्ञात आणि धोक्याच्या पातळीत असलेल्या भाषा). कामराज विद्यापीठ मदुराई. १७/१८/१९ डिसेंबर २०२५.
3. सदर परिषदेस हजर राहून सादर केल्या गेलेल्या सर्व शोधनिबंधांचा अभ्यास.

Funding:

This study was not funded by any grant.

Conflict of interest:

The Authors have no conflict of interest to declare that they are relevant to the content of this article.

About the License:

© The Authors 2024. The text of this article is open access and licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.